

דף צג

ציונים ובאורים

'למעוטי זה עוקר וזה מניח' — ע' במובא לעיל ג. והאם יש בדבר איסור תורה / לאו ועשה, או דרבנן. וע"ע רעק"א כאן; מקור חיים (לר"י מליסא. או"ח רסו)

'נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא' — כך צריך לומר: **'נפש אחת, תחטא אחת, בעשותה אחת'**. (כן הגיה ב'משך חכמה' — ויקרא ד, כו. וכתב שהגרסה נשתבשה על פי דרשת הספרא).

'יחיד שעשה בהוראת בית דין' — ע' במובא בהוריות ג: וע"ע חדושי הגר"ר בנגיס ח"א נט.

'אמר ליה רב המנונא: דקא מסייע בהדיה' — יש מפרשים (דלא כהתוס' והרמב"ן) כוונת קושית רב המנונא, שיתחייב המסייע לבדו, לפי שהוא נתן את כל כחו, אבל זה שיכול לבדו — ייפטר, שהרי לא נתן אלא מקצת כחו.

ומתריך **'מסייע אין בו ממש'** — הלכך סברה היא לחייב את היכול, שהרי הוא העושה את הכל. (עפ"י בעל המאור; רבי משה ב"ר יוסף — מובא בחדושי הרמב"ן).

הרמב"ן והרשב"א העירו שהטעם שכתבו לחייב בשאינו יכול בגלל שעושה בכל כחו, טעם זה אינו מחזור. כנראה כוונתם היא, שאין חילוק אם הפעיל את כל כחו אם לאו, כל שאי אפשר לאחד מהם לעשותו לבדו חייבים, וכל שכל אחד יכול לעשות לבדו — פטורים).

'טליות' — רש"י פרש: טליתות. ויש מפרשים: טלאים [רבים של טלאי]. (המאירי).

'וכיון דזימנין עקרה הא וזימנין עקרה הא ליהוי כזב המתהפך' — כי קרוב לודאי שעקרה רגליה, וכיון שעקרה רגל אחת, נטמאו שלש הטליות האחרות, הלכך יש לטמא את כולם אף ברשות הרבים. (עפ"י חדושי הנצי"ב. וע' חזו"א (זבים ג, יא) שכתב לדון לטמא את ארבע הטליות משום 'כל דפריש — מרובא פריש'. וע"ע באריכות ב'שירי טהרה' לר"מ אריק — זבים ג, ד).

'ע"ב) רגלו אחת על הכלי ורגלו אחת על הרצפה... רואין כל שאילו ינטל הכלי ותינטל האבן יכול לעמוד על רגלו אחת — עבודתו כשרה, ואם לאו עבודתו פסולה' — ע"ע במובא בזבחים כד.

השפת-אמת כתב שאעפ"י שגם ברגל שעל הכלי לבדה יכול לעמוד, היות ויכול לעמוד גם על הרגל שעל הרצפה לבדה — משמע שעבודתו כשרה. ואולם מדברי התבואות-שור (ב) שהביא נראה שדעתו לפסול.

'כזית מן המת' — אבל פחות מכזית, הואיל ואינו מטמא, אין זה שיעור חשוב להוצאה, שהרי אינו מציל בהוצאה זו מפני הטומאה. (עפ"י הרב מברטנורא ועוד).

ויש מי שכתב הטעם, לפי שפחות מכזית אין אדם מצניעו לקבורה, כי אין חיוב קבורה על פחות מכזית. (עפ"י תוס' יום טוב. ובמשנה-למלך (אבל יד, כא) השיג על דבריו מדברי הירושלמי שמשמע שאין מצות קבורה אלא בראשו ורובו של מת. וכתבו הפוסקים לחלק בין מצב שכבר חלה עליו מצות קבורה, כגון מת שלם שלא נקבר, או חל חיוב קבורה על כל כזית שבו, ובין מוצא כזית בלבד.

ובחזון-איש (י"ד רח,ו) צדד שיש מצות קבורה אפילו בפחות מכזית. וע"ע בהרחבה בשו"ת שבט הלוי ח"ה רנט).

ואם היה כלי צריך לו חייב אף על הכלי... כגון ששגג בזה ובזה ונודע לו וחזר ונודע לו — נראה מכאן שהמוציא כמה דברים ביחד, עובר על כמה וכמה איסורים. ודנו אחרונים בנוגע לכך, אודות ענין 'מרבח בשיעורים' בהוצאה. ע' אור שמח (שבת יח,א); הר צבי; אבי עזרי (קמא) שביתת יום טוב א,י. וע"ע בנספח שבסוף חוברת קטו – מהגרו"ג גולדברג שליט"א.

דף צד

'שהחי נושא את עצמו' — הראשונים הקשו מה הפרש יש בין שנים שהוציאו, זה יכול וזה אינו יכול — שהיכול חייב, ובין הנושא את החי, הלא הנושא יכול להוציאו ללא סיוע הנישא, ואילו הנישא אינו יכול לשאת עצמו, ואם כן מדוע ייפטר הנושא? (עתוס; פני יהושע ומגדים חדשים).
ובתוס' רא"ש כתב לפי שלעולם הנישא מסייע במשא, שהחי נושא את עצמו, הלכך הנישא נחשב מסייע שיש בו ממש. (וכיוון לזה השפת-אמת).

ע"ע דרך חדשה בבאור 'חי נושא את עצמו' ובכללות הענין — בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א ב. וע"ע: קובץ 'המעין' תרש"ם (עמ' 55. מאמר הרב חיים סבתו שליט"א).

'פותר היה רבי שמעון אף במוציא את המת לקבורה' — קשה, מדוע הוצאת המת לקבורה תיחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכי מה הפרש יש בין מלאכה הנעשית לצורך אדם חי ובין הנעשית לצורך מת?

ויש לומר, לפי שהקבורה עצמה אינה צריכה לגופה, כי אינה צורך המת אלא כדי שלא יהא מונח בזיון, הלכך פטור. [אלא שבגמרא בסנהדרין (מו:)] נסתפקו לומר שמא הקבורה משום כפרה (ולא להצלת בזיון גרידא), ולפי צד זה הלא יש בקבורה צורך המת. וצריך עיון]. (שפת אמת).

וע' ב'חכמת שלמה' לרבי שלמה קלוגר (שח), שנשיאת קטן שאינו יכול לילך ברגליו, כדי לומר קדיש, נחשבת 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', ונראה שדימה זאת להוצאת המת לקבורה, שאין כאן הנאה לחי, וגם היה מעדיף שלא לבוא לידי כך (כדברי רש"י בכ"מ). ובשבט הלוי (ח"ה לט) פקפק בדבר.

ובשו"ת אבני נזר (או"ח רמז) הקשה, בין אם קבורה משום כפרה בין אם משום בזיון, הלא מצוה היא, ומדוע תיחשב מלאכה שאינה צריכה לגופה, מה שונה זה משאר מצוות, כגון המוציא לולב כדי לקיים בו מצוותו, וכי נאמר שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה?
ותירץ, מפני שכוונתו העיקרית היא לפנות את המת מעליו, [וכמו שנאמר ואקברה את מתי מלפני], אם כן, אעפ"י שיש גם צורך לגופה, לקיום המצוה, כל שעיקר המלאכה נעשית שלא לצורך גופה — פטור.

(ע"ב) **'הוא שכבא דהוה בדקרא, שרא רב נחמן בר יצחק לאפוקיה לכרמלית... ואפילו לרבי יהודה (שרי), דמי קאמינא לרשות הרבים — לכרמלית קאמינא, גדול כבוד הבריות...'** — ולרבי שמעון הפותר במלאכה שאינה צריכה לגופה, לכאורה היה נראה שאפשר להוציא את המת אפילו לרשות הרבים, שהרי כבוד הברית דוחה איסור דרבנן. ואולם נראה מדברי רבנו תם שאסור הדבר, כי

דפים צב — צג

קכה. מה דינם של שנים שעשו מלאכה יחדיו, באופנים השונים?

שנים שעשו מלאכה יחדיו; —

בזמן שכל אחד מהם יכול לעשותה לבדו — רבי מאיר מחייב, רבי יהודה ורבי שמעון פוטרים. (וכן סתמה משנתנו).

אין אחד מהם יכול לעשותה לבדו — רבי מאיר ורבי יהודה מחייבים (וכן סתמה משנתנו), ורבי שמעון פוטר. אחד יכול ואחד שאינו יכול — דברי הכל חייב. ופירש רב חסדא: זה שיכול חייב, אבל השני 'מסייע' הוא ואין בו ממש. [ואעפ"י שיש חכמים שסברו מסייע יש בו ממש, נסתייעו בגמרא מכמה מקומות כפי סברת רב חסדא].

התוס' פירש 'אינו יכול' — אעפ"י שיש לו כח לעשותה לבדו, אך באחיזה שהוא אחוז בה עתה, אי אפשר לו לעשות לבד, כגון שתפש את הקורה בקצה או באצבעו. ולזה הסכימו שאר ראשונים.

השפת-אמת כתב שנראה שלא דיברו התוס' אלא בזה יכול וזה אינו יכול, אבל בזה אינו יכול וזה אינו יכול, אם יכול לעשות לבדו, ואחוז באצבע, באופן שנצרך לסיוע — פטור. ואולם מדברי הרמב"ן והריטב"א אין משמע כן. אך נראה שלא אמר השפ"א אלא באחוז באצבע, שנחשב 'שלא כדרך' אבל כגון מחזיק בקצה הקורה באופן שנצרך לאחר שיתפוש בקצה השני, הגם שיכול היה להחזיק באמצע — אורחיה ואורחיה הוא.

באופנים ששניהם חייבים, (לרבי מאיר בכל אופן, ולר"י כשכל אחד אינו יכול לבדו) — נחלקו רב חסדא ורב המנונא האם די בשיעור אחד לשניהם או צריך שיעור חיוב לכל אחד ואחד. והוכיחו כמה אמוראים שדי בשיעור אחד לשניהם, וכגון צבי אחד שנכנס לבית ונעלוהו שנים — חייבים, אעפ"י שאין שיעור צידה לכל אחד ואחד.

א. הלכה כסתם משנה, שבזה אינו יכול וזה אינו יכול — חייבים, ובזה יכול וזה יכול — פטורים.

בשאר איסורי תורה — מדברי כמה ראשונים נראה ששאר איסורים, עכ"פ איסורים שיש בהם חטאת, דינם כדין מלאכת שבת. ע' ריטב"א ועוד — קדושין מג; רש"י פסחים פה; וכן צדד המנחת-חינוך (כו, ג לענין שנים ששחטו לע"ז). ואולם יש אומרים שאין לפטור אלא בשבת (ע' שו"ת הרשב"א ח"א כה. וכן צדד המנחת-חינוך (טו, ט) לענין הוצאת פסח חוץ לחבורה. וכן בפני יהושע כאן). ואולם ב'זה יכול וזה אינו יכול' כתב במג"ח (שם) שאין חילוק, כי סברה היא ולא גזרת הכתוב. ובענין איסור 'שחוט' חוץ' — ע' בובחים קח.

לענין הכשר והפסול ששחטו — ע' מהרש"ל חולין יז; רשב"א; יו"ד ב, תבואות שור סקנ"ב נ"ה; שפת אמת צג: קהלות יעקב זבחים יג, ג. לענין מחשבת פסול בשחיטה — ע' משנה חולין מ ושם מא; יו"ד ה. מחשבת פיגול בקדשים — ע' מג"ח קמד, ג. לענין יין נסך — ע' חזו"א יו"ד מט, יב.

ב. משמע בתוס' הרי"ד, שמשא של שלשה בני אדם שנשארוהו ארבעה אנשים — פטורים, כי כל אחד נחשב כמסייע שאין בו ממש, וכדין זב הרוכב על גבי בהמה. וכן כתב הגרעק"א.

דף צג

קכו. מה הדין במקרים הבאים לענין טומאת מדרס?

א. זב שהיה יושב על מטה וארבע טליות תחת רגליו.

ב. היה רוכב על גבי בהמה וטליות תחת רגליו.

ג. היה מוטל על חמשה ספסלים או פונדאות.

א. זב שהיה יושב על המטה וארבע טליות תחת ארבע רגליה — טמאות, מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש. רבי שמעון מטהר. (רש"י: הולך לשיטתו שזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור. תוס': מפני שאין רוב הזב נישא על כל טלית וטלית).

ב. היה רוכב על גבי בהמה וארבע טליות תחת רגליה — טהורות, מפני שיכולה לעמוד על שלש, והרי כל רגל אינה אלא כמסייע שאין בו ממש.

א. ודוקא כשהבהמה עומדת, אבל מהלכת — הלא היא נתמכת בשלש רגלים, והרי אינה יכולה לעמוד בשתיים, הלכך טמאות. תוס' ור"ש. ולרבי שמעון דלעיל נראה שטהורות. ואולם הרא"ה (מובא ב'חדושי הר"ן') סובר שאפילו מהלכת טהורות, לפי שסופה להניח את הרגל, נחשב כאילו הרגל מונחת.

ב. מרש"י (ד"ה מפני שיכולה. וע' מהרש"א) נראה לכאורה לדקדק שלפי רבי מאיר שמחייב בזה יכול וזה יכול, יהיו הטליות טמאות. ואולם הרשב"א כתב, מסתבר שאפילו רבי מאיר מודה, כי כל רגל בפני עצמה היא כמיוותרת ונחשבת 'מסייע'. וכן דעת התוס' והריטב"א.

ג. טהורות שאמרו — נראה אפילו ברשות היחיד. ויש אומרים: רק ברשות הרבים. ע' במאירי. רבי יוסי אומר: הסוס מטמא הטליות שתחת ידיו, והחמור — שברגליו. (גרסת הרבה ראשונים להפך).

[היתה טלית אחת תחת שתי ידיו או/ו טלית אחת תחת שתי רגליו — טמאה (משנה זבים). ונראה שבזה רבי יוסי אינו חולק, שהרי אינה יכולה לעמוד על שתי רגלים בלבד (תוס'). ויש סוברים שרבי יוסי חולק גם בזה. ע' משנה אחרונה זבים ד, בדעת הרמב"ם. וע"ע חזו"א זבים ג, ג].

ג. זב שהיה מוטל על חמשה ספסלים או פונדאות; לארכם — טמאים (שיש לומר על כל אחת מהם נישא רובו, פעמים על זו ופעמים על זו. רש"י). לרחבם — טהורים, (שאינן רובו נישא על כל אחד, וכ"א מסייע שאין בו ממש כלפי השאר. ע' רש"י ותוס'). היה ישן, ספק אם התהפך עליהם — טמאים. (וברשות הרבים — הנצי"ב כאן נוקט כהנחה פשוטה לטמא. וע' באריכות ב'שירי טהרה' זבים ג, ד).

דפים צג — צד

קכו. א. המוציא כלי ובתוכו אכלים — מה הדין כאשר אין שיעור חיוב באכלים; כאשר שגג באחד מהם והויד באחר; כאשר שגג בשניהם ונודע לו על זה וחזר ונודע לו על זה.

ב. מה דינו של המוציא את החי במטה?

ג. מה דינו של המוציא את המת במטה?

ד. מהו השיעור המנימלי לחיוב הוצאת מת; נבלה; שרץ מת?

א. המוציא כלי ובתוכו אכלים, חייב על האכלים ופטור על הכלי, שהוא טפל להם. היו האכלים פחות מכשיעור — פטור אף על הכלי.

א. בירושלמי מובא, דוקא דברים שצריכים לכלי, שאי אפשר לשאתם אלא עמו, כגון תותים, אבל לא שאר דברים. ואולם הרמב"ם לא פסק כן (ע"ע בחדושי הנצי"ב).

יש אומרים שכלי שהוא חשוב יותר מתכולתו, כגון מים שבתוך חבית, חייב על הכלי. והריטב"א (עירובין צו) חולק.